

RÜYA, DÜŞ, HAYAL

İbrahim DEMİRCİ

Arapçanın “ru’yâ” kelimesi dilimizde önce “rûyâ”, sonra “rüyâ” olmuştur. Münir Nurettin Selçuk, kelimeyi “rüüyâ” diye seslendirmişken Zeki Müren’in “ruuyâ” diye telaffuz etmiş olması dikkat çekicidir. Günümüz Arapçasında, Ahterî Mustafa Efendi’nin lügatinde “uykuda görülen nesne ki düş derler” diye tanımladığı “ru’yâ” yerine daha çok “hulm” kelimesi kullanılmaktadırlar. Bu kökten türeyen “ihtilâm” kelimesi dilimize de girmiştir ve Ahterî tarafından kısaca “düşü azmak” diye tanımlanmıştır. Muallim Nâci, bu tanıma “uykuda su iktiza etme”yi eklemiş, ikinci anlam olarak da “bâliğ olma, sinn-i bülûğa erme”yi vermiştir. Şemseddin Sami Bey, *Kamus-ı Türki*’de Nâci’nin tanımını aynen tekrarlamıştır.

Rahmetli ninem “ürya” görürdü. Biz onun “rüya” gördüğünü anlar, “Allah hayırlara getirsin!” der ve gördüğü rüyayı anlatmasını beklerdik.

Ağlamaktan başka bir şey bilmeyen bir bebeğin, beşiğinde uyurken gülümsediğini görenler, düşünde melekleri gördüğüne inanır, “Allah nazardan saklasın!” diye dua ederlerdi. Henüz dillenmemiş bir bebek de düş görebilirdi.

Necip Fazıl Kısakürek’in *Ata Senfoni*’sinde varlık zincirinde insana en yakın hayvanın at olduğunu ve rüya görebildiğini okuduğumda şaşırılmışım. 1975 yılında *Edebiyat* dergisinin Temmuz, Ağustos ve Eylül sayılarında “Düş Gören Atın Şiiri I, II ve III”ü okurken hiç şaşırmadım. Şiirini Ebubekir Sonumut imzasıyla okura sunan Nuri Pakdil’in, o bilgiden hareket ettiğini düşündüm. Şimdi şiiri yeniden okurken “düş gören at”ın bir ülküye bağlanmanın simgesi olduğunu görüyorum (*Anneler ve Kudüsler*, s. 109-116, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, 2014).

Bazı rüyaların şeytani, bazılarının rahmani olduğu söylenirdi. Albastı, karabaşan, kâbus gibi korkunç rüyalarda cinlerin parmağı olduğuna inanılırdı ve onlardan korunmak için abdestli yatmak, belli duaları okumak gibi önlemler alınırdı.

Vladimir Kush - Metamorphosis

Birçok rüyanın fiziksel koşullardan -üstü açık yatmış olmak, acıkmak, susamak, vb.- kaynaklandığı bilinir ve o tür rüyalara pek önem verilmezdi. Kimi rüyalar, bir takım olayların habercisi sayılırdı. “Ne zaman ... görsem olur!” cümlesini çok işitmişimdir.

Her rüyanın herkese anlatılmaması gerektiği bilinirdi: Yakup peygamber, oğlu Yusuf’a gördüğü rüyayı kardeşlerine anlatmamasını öğütlemişti.

Rüya tabiri, düş yorma bilgisi, yüzyıllardan süzülüp gelen bir bilgi alanıydı ve bu alanın uzmanı sayılan kimseler eksik değildi. Yorumlar nasıl olursa olsun, neredeyse her zaman ve her durumda yolun sonu, ihtiyat, sabır, şükür ve rıza duraklarından birine çıkardı.

Rüyasında kendisine Mısır’a giderse zengin olacağı söylenen yoksul Bağdatlı'nın orada karşılaştığı bekçiden rüyasında Bağdat'ta tam da kendi evinin altında gömülü defne haberinin verildiğini öğrenip dönmesini ve servete kavuşmasını anlatan hikâye, bir ibret ve hikmet örneği olarak anlatılırdı ama rüya ile hareket edilmemesi gerektiği de vurgulanırdı.

Rüya, görünmeyen bir âlemden “düştüğü” için ona “düş” demiş olmalıyız. Benzer bir durum, Arapça “vâkı’a” kelimesinde de söz konusudur. Salur Kazan

hikâyesinde “Gice yatur-iken Karaçuk çoban kara kaygulu vâkı’ a gör”ür (Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, s. 97, TDK Y., Ankara, 2004).

Çile şairinin “Gözsüz görüyorum rüyada, nasıl?” sorusu çok basit görünse de cevaplanması zor bir sorudur. Rüyada gözsüz gören insan, uyanırken de hayaller görebilmekte veya kurabilmektedir. Çölde serap bir algı yanıltmasından ibarettir ama güçlü bir muhayyilenin ürettiği zengin hayaller, insanlığın önüne yeni ufuklar açabilir. Bununla beraber ve belki buna rağmen, ülkemizde “rüya”, “hayal”den daha sevimli, daha olumlu bir konuma sahiptir. Bunu rüyanın metafizikle bağının hayale oranla daha güçlü oluşuna bağlayabiliriz. Hayalperest, rüya peşinde koşana göre heva ve heves tuzağına düşmeye daha yakın ve yatkın olsa gerek. Bir de, hastalık, ilaç, uyuşturucu vb. etkenler hayallere yol açabilirken rüyalar hayatımıza sağlığın içinde, sağlığın içinden girmektedir.

Yahya Kemal’in şiirinde “Hulya tepeler, hayal ağaçlar” durgun bir güzellik imgesiyken “ulu rüya” İstanbul’un fethidir ve devingendir. Sezai Karakoç, “Fecir Devleti”nde Yahya Kemal şiirinin “Bozgunda bir fetih düşü” olduğunu söyler. Yıllar sonra Beşir Ayvazoğlu da Yahya Kemal’i anlattığı biyografik romanına *Bozgunda Fetih Rüyası* adını verecektir. Tanpınar, “Şiir”ine “Sarışın buğdayı rüyalarımızın / Seni bağrımızda eker, biçeriz.” dizeleriyle başlar. Turan Karataş da, çocuk üzerine yazılan şiirleri topladığı güldestesine *Rüyalarımızın Sarışın Buğdayı* adını uygun görür. Sadık Yalsızuçanlar’ın *Rüya Sineması*, Ayşe Şasa’yı heyecanlandırır.

“Gündüz hayalimde, gece düşümde” diyen kişi, dünyanın ve beş duyunun dar sınırlarını aşma yoluna mı çıkmıştır, gerçekliğin dışına mı düşmüştür?

Nurettin Durman’ın 18 sayı yayımlanabilen *Düş Çınarı* dergisi de, Özcan Karabulut’un 9 sayı çıkabilen *Düşler Öyküleri* dergisi de, ülkemizin dört bir yanında Rüya Sineması adını taşıyan salonlar gibi kapanmıştır ama rüyaların ve hayallerin kapıları dünya durdukça açık kalacaktır.